

СЕКЦІЯ VI. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРИМУ Й ПРИЧОРНОМОР'Я ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА НОВОГО ЧАСУ

УДК 94(477.5/.6)“13”:[72.04:738.5]

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-414-9-46>

Ельников М. В.

ORCID: 0000-0003-4432-3322

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

СХІДНИЙ АРХІТЕКТУРНИЙ МОЗАІЧНИЙ ДЕКОР З КАШИНУ ЧАСІВ ЗОЛОТОЇ ОРДИ НА ЛІВОБЕРЕЖЖІ ДНІПРА

Ключові слова: кашин, Золота Орда, лівобережжя Дніпра, східні традиції.

За часів Золотої Орди великого поширення набувають кашинні вироби. Кашин, що дістав у західній літературі назву “кварц-фрити”, посідає проміжну ланку між гончарством і склоробством [5, с. 95]. Силікатна маса, відома як фаянс, була винайдена в Месопотамії, однак масово використовуватися вироби з неї почали у Стародавньому Єгипті в II тис. до н. е. [7]. Поширення кашин набув у XII ст., коли майстри Персії і Сирії почали виготовляти з нього посуд і глазуровані облицювальні плитки для архітектурного декору культових споруд. Ірансько-середньоазійське походження терміна “кашин” пов’язують з найбільшим центром з виготовлення такої кераміки – іранським містом Кашан. У XIII ст. його почали застосувати в Середній Азії, у XIV ст. – у Золотій Ordі, а в XV ст. – в Османській імперії [4, с. 18–19].

У межах України пам’ятки з архітектурним мозаїчним кашинним декором часів Золотої Орди обмежуються лівобережжям Дніпра. Найбільш північним є Мечетський некрополь на Полтавщині, досліджений у 1911–1912 рр. Глазуровані плитки з пам’ятки, вкриті поливою бірюзових, зелених, синіх, синьо-зелених і білих кольорів, за І. А. Зарещким, виготовлені з білої фритової маси [3, с. 113–114]. Опубліковані 2004 р. [6, с. 22, рис. 22: 15–17] кашинні вироби мають аналогії

на городищах Великі Кучугури і Кінські Води Запорізької області [2, с. 139].

Архітектурний декор Великих Кучугур представлено кашинною цеглою, вкритою бірюзовою поливою. Найбільшу кількість таких виробів зафіксовано на городищі Кінські Води. Їх використовували в XIV ст. для оздоблення куполів і стін культових споруд Середньої Азії, Поволжя, Кавказу і Північного Ірану [1, с. 363–365].

Кашинні плитки Кінських Вод входили до складу орнаментальних геометричних і рослинних композицій. Геометричні орнаменти з використанням шестикутної зірки широко застосувались в оздобленні архітектурних споруд Османської імперії. Рослинний візерунок характерний для орнаменту арабських країн, а композиція з поєднанням рослинного пагінця і спіралі була відома в іранських і тюркських народів з XII ст. [1, с. 367, 372]. Технологія зворотного набору плиток орнаменту з подальшою їхньою заливкою алебастровим розчином ідентична набору мозаїчних блоків сельджуцької Анатолії. Сировина, що використовувалася для виготовлення глазурі, ідентична східній, зокрема іранській.

Отже, за часів Золотої Орди в межах лівого берега Дніпра маємо цілу низку пам'яток з типовою будівельною традицією оздоблення споруд, характерних для країн Близького Сходу і Середньої Азії.

Література:

1. Ельников М. В. Строительная кашинная керамика городища Конские Воды // Поливная керамика Средиземноморья и Причерноморья X–XVIII вв. Казань: Б. И; Кишинев: Stratum Plus, 2017. Т. 2. С. 363–386.

2. Єльников М. В. Пам'ятки часу Золотої Орди з будівельною кашинною керамікою з Полтавщини та Запоріжжя // Старожитності Лівобережного Подніпров'я. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2017. С. 136–141.

3. Зарецкий И. А. Результаты пробной раскопки в урочище Мечеть Кобелякского уезда // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Полтава : Электрическая типография Г. И. Маркевича, 1912. Вып. 9. С. 111–120.

4. Коваль В. Ю. Керамика Востока на Руси IX–XVII века. Москва : Наука, 2010. 269 с.

5. Кубанкин Д. А., Кашникова А. Л., Локис А. В., Шелепов Д. А. К вопросу о технологии производства кашинной посуды и специфике ее изготовления на Селитренном городище // Археология евразийских степей. 2018. № 4. С. 93–97.

6. Супруненко О. Б., Приймак В. В., Мироненко К. М. Старожитності золотоординського часу Дніпровського лісостепового Лівобережжя. Київ: ІА НАНУ; Полтава: Археологія, 2004. 82 с.

7. Joshua J. Mark. Faience. URL: <http://surl.li/uczju> (дата звернення: 01.06.2024).

УДК 94(477):28-05

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-414-9-47>

Зуб (Руденко) Н. М.

ORCID: 0000-0003-4789-9466

кандидат історичних наук,

молодший науковий співробітник відділу Євразійського степу

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ПРО ОДНУ ПОСТАНОВУ ТАВРІЙСЬКОГО МАГОМЕТАНСЬКОГО ДУХОВНОГО ПРАВЛІННЯ ЩОДО МУСУЛЬМАН КИСВА (КІН. ХІХ СТ.)

Ключові слова: мусульмани, метричні книги, мечеть, мулла, Київ, Таврійське магометанське духовне правління, турецький підданий.

Згідно з імперським законодавством Таврійському магометанському духовному правлінню (ТМДП) підпорядковувалися всі мусульмани, що проживали в Таврійській губернії та губерніях “Західного краю”.

Наша розвідка розкриває невідомі аспекти історії ісламу на українських землях, спираючись на нововиявлені документи у фондах Державного архіву Київської області.

Ще в 1879 р. Київське губернське правління розглядало питання про ведення метричних книг для магометан. Ця пропозиція виникла після урядового розпорядження про те, що “всі метричні свідоцтва про смерть іноземних підданих <...> мають надаватися в Департамент внутрішніх відносин Міністерства іноземних справ”. Це був час після закінчення російсько-турецької війни (1877–1878), а тому на українських теренах збільшилася частка “турецькопідданих” за рахунок колишніх військовополонених. І тоді ж на запит місцевої влади поліція встановила, що релігійні обряди для мусульман здійснювалися “турецьким підданим Муллою Ахмедом Халілом”, навіть розшукала